

Kineska moderna

O odnosu Pekinga i Vatikana

Moritz Kuhlmann SJ*

Na temelju pet teza Moritz Kuhlman SJ analizira odnos između Kine i Rimokatoličke crkve s gledišta kineskoga socijalizma. Autor je studirao filozofiju i teologiju u Frankfurtu na Maini, u Münchenu i u Innsbrucku, a nakon toga i kineski jezik u Taipeiju. Trenutačno izrađuje doktorat iz sinologije i filozofije na sveučilištu u Münchenu i Pekingu.

Što je Crkva za Kinu? Idućih pet teza nastoji razumjeti pogled Pekinga na Katoličku crkvu. U tu ćemo svrhu iz aktualnih stajališta kineske vlade iščitati stav Pekinga o ustroju odnosa između Kine i Katoličke crkve. U središtu pozornosti nije promatranje kojim se bavi sociologija religije, gledajući na stanje katoličke vjere u Kini ili iskustvo kineskih katolika, nego više diplomatsko pitanje: O čemu je riječ u odnosu Pekinga i Vatikana s pekinškoga stajališta? Što s vatikanske strane valja razumjeti u dijalogu s Kinom kako bismo pronikli stav Pekinga prema odnosu Crkve i Kine. Velike političke linije u Narodnoj Republici Kini utvrđuju se na nacionalnom kongresu Komunističke stranke koji se održava svakih pet godina. Iz posljednjega 20. stranačkoga kongresa u listopadu 2022. proizišao je novi vodeći koncept naziva: “Moderna u kineskom stilu”.¹ Sažimlje trenutačno najvažnije sadržaje “socijalizma s kineskim predznakom”. Kakvu ulogu dobivaju kršćani katolici unutar te socijalističke moderne u kineskom stilu? Kako se poima odnos Kine i Katoličke crkve s gledišta kineskoga socijalizma? Svrha nam je razviti razumijevanje za samorazumijevanje drugoga, a to opet uključuje smisao za to kako drugi razumije mene. Iz te promjene gledišta još nikako ne slijedi da bismo to drugo samorazumijevanje sami trebali preuzeti kao svoje shvaćanje stvari.

* Članak je objavljen pod naslovom *Chinesische Moderne: Zum Peking–Vatikan–Verhältnis* u lipnju 2024. u časopisu *Stimmen der Zeit*, 149(6), str. 423–434. S njemačkoga je preveo Niko Bilić SJ, predstojnik Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu.

1 Moderna u kineskom stilu (中国式现代化, *zhongguo shi xiandaihua*) središnji je pojam izvještaja koji je Xi Jinping podnio na 20. partijskom kongresu 2022.: Visoko držati golem stijeg kineskoga socijalizma i boriti se ujedinjeni za sveobuhvatnu izgradnju moderne socijalističke zemlje (16. listopada 2022.), cjelovit tekst na njemačkom jeziku dostupan na: http://de.china-embassy.gov.cn/det/zt/20parteitag/202210/t20221026_10792297.htm.

1. Između Kine i Katoličke crkve nije riječ o odnosu države i religije, nego o odnosu kineske i zapadne civilizacije.

Za Kinu susret sa zapadnom kulturom i s katoličkim kršćanstvom imaju zajednički početak. Crkva je za Kinu prva kulturna predstavica zapadne civilizacije. U 16. stoljeću isusovci donose u Kinu istodobno zapadnu kulturu i kršćanstvo. I zapadna civilizacija i Katolička crkva pojavljuju se u liku drugoga. Pravi primjer takva susreta prijateljstvo je koje su uspostavili Xu Guangqi i Matteo Ricci SJ, koje međutim, za razliku od kršćanskoga konteksta, za Kinu nije relevantno u vjerskom, nego u civilizacijskom pogledu. Xu Guangqi ne promatra se kao jedan od prvih i najutjecajnijih obraćenika, nego kao “prvi koji je u smislu svjetske povijesti otvorio Kini prozor u svijet” te je tako “proširio vanjske kulturne granice predmoderne Kine”.² Odnosi Kine i kršćanske vjere te odnosi Kine i Zapada, koji su zajednički započeli, ostaju isprepleteni. Paralelno se tijekom povijesti ili usvajaju ili odbacuju. U Kini Zapad i kršćanstvo dijele zajedničku sudbinu.

To da Crkvu Kina shvaća kao predstavnicu zapadne kulture učinak je samorazumijevanja njezine komunističke vlasti. Ona si pripisuje da stoji u neprekinutom kontinuitetu kineske tradicije. Jedna je posljedica takva samorazumijevanja primjerice tvrdnja istaknuta na 20. stranačkom kongresu o skladu marksističke teorije i kineske klasike. Obje zajedno odlučujući su izvor za nezapadni nacrt moderne.³ Komunistička stranka promatra samu sebe ne samo kao vladajuća politička institucija, nego kao nositeljica i predstavica kineske kulture. Iz toga nastaje bitan civilizacijski pogled na globalna zbivanja. O međunarodnoj politici ne promišlja se kao na Zapadu prvotno pod vidikom društveno-političkih sustava koji se sukobljavaju,⁴ nego kao na civilizacije koje se bore za samostalnost. Tako Katolička crkva zadobiva mjesto koje joj društva na zapadu jedva još pripisuju: Crkva je zacijelo jedina zapadna institucija koja djeluje ne samo za vrijeme određene vlasti ili mišljenja kakva trenutačno prevladavaju, nego nudi sveobuhvatnu kulturnu sliku zapadne civilizacije. Poput “kineske tradicije” obuhvaća tisućljeća, i u tom smislu može za Kinu biti adekvatna predstavica civilizacije.

S crkvenoga se stajališta postavlja pitanje prihvaća li Crkva takvu ulogu. Poistovjećivanje sa “Zapadom”, tko god ili što god to bilo, čini se da iz više razloga nije u redu: u jednu ruku Zapad neće Crkvi priznati mandat predstavnice, u drugu ruku Crkva se sa svoje strane ne poistovjećuje samo sa Zapadom, nego shvaća samu sebe kao višestruko inkulturiranu Crkvu svega svijeta — a takvo samorazumijevanje opet treba joj priznati kineska strana, gdje se Crkvu tendenciozno

2 Zhuo Xinping (卓新平), “O povijesti siniziranja katoličanstva u Kini”, *China Heute*, vol. 42, no. 4 (220) (2023): str. 225–238, 228 i dalje.

3 O toj se temi raspravlja pod nazivom “druga integracija” (第二个结合, *di er ge jiehe*). Usp. Na 20. Kongresu izmijenjeni Statut Komunističke stranke Kine, cjelovit tekst na engleskom jeziku na: https://english.www.gov.cn/news/topnews/202210/26/content_WS635921cdc6d0a757729e1cd4.html.

4 “Sustavni protivnici” naziv je koji povezuje kineske strateške dokumente kada je primjerice riječ o Njemačkoj, o Europskoj uniji i o SAD-u.

promatra kao jednostranu instituciju Zapada. U isti bi mah s takvom ulogom mogla Crkvi pripasti zadaća koja se može smisleno i povijesno obrazložiti na geopolitičkim i kulturnopovijesnim temeljima. Nije zaista moguće vidjeti koja bi druga institucija na Zapadu za Kinu mogla predstavljati civilizacijsku sugovornicu i kulturni kontinuitet. Odbiti iz temelja takvu ulogu već bi samo po sebi bila poruka: da naime postoji tolika kulturna raznolikost te da se ne može svesti na neko jedinstvo koje ima svoj autoritet. Za vatikansku stranu postoji ipak razlika: Koju ulogu ima kada ulazi u razgovore s Pekingom — je li vjerska institucija ili predstavnic civilizacije? Ponajprije valja prepoznati da s kineskoga gledišta vrijedi: Susret između Pekinga i Vatikana nije jednostavno susret jedne države i jedne vjerske zajednice, nego susret kineske i zapadne civilizacije. Takav je susret već unaprijed obilježen.

2. Za razjašnjenje nije važan u prvom redu trenutačan odnos, nego posljednja dva stoljeća.

Glavno iskustvo sa Zapadom koje do danas vrijedi nije onaj susret kultura u 16. i 17. stoljeću, nego dugačko “stoljeće poniženja” od 1840. do 1949. godine. S takozvanim “nejednakim ugovorima” kao posljedicom prvoga Opijanskoga rata (1840.–1842.) zapadne su sile nasilno otvorile tržište Kine. Uslijedila je faza osvajanja koja je trajala desetljećima i izazivala ratne sukobe u unutrašnjosti Kine. Osim vojnih poteza, bilo je i onih kulturalnih. Obezvrjeđivanje kineske tradicije od strane Zapada utjecalo je prije svega na početku 20. stoljeća na kinesko samorazumijevanje. Pogled na kršćanske misionare ostaje i u toj fazi povezan sa Zapadom: nekoć su bili dobrodošli kao posrednici kulture i znanosti, a potom su postali oličje imperijalizma, kada je Kina u Nejednakim ugovorima bila primorana primati misionare i priznati im misionarska prava pod inozemnim protektoratom. Sadašnji politički program obuhvaća ta dva stoljeća i želi nadvladati pretrpljenu sramotu. Formuliran je u “Kineskom snu”, koji je karakteristični slogan razdoblja od 2012. u kojem je Xi Jinping na vlasti: “Ostvariti veliko ponovno uzdizanje kineske nacije od početka novoga doba [u kineskoj terminologiji: od 1840.] najveći je san kineske nacije.”⁵

Pisanje povijesti u Kini je odvajkada čin vlasti kojim jedna dinastija utvrđuje povijest prethodne. Komunistička stranka to nastavlja sve do 2021. donesene “Rezolucije o glavnim postignućima i povijesnim iskustvima Partije u posljednjih sto godina”.⁶ Povijest kineskoga novoga doba od 1840. do 1949. mogla bi se i

5 Za prvo službeno formuliranje “kineskoga sna” (中国梦, *zhongguo meng*) koje je izrekao Xi Jinping u studenom 2012. usp. njegov govor, cjelovit tekst na engleskom jeziku na: <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2012/11/29/speech-at-the-road-to-rejuvenation>.

6 Resolution of the Central Committee of the Communist Party of China on the Major Achievements and Historical Experience of the Party over the Past Century. Adopted at the Sixth Plenary Session of the 19th Central Committee of the Communist Party of China on November 11, 2021, cjelovit engleski tekst na: <https://asia.nikkei.com/Politics/Full-text-of-the-Chinese-Communist-Party-s-new-resolution-on-history>.

drugačije ispisati: ne kao poniženje, nego kao “otvoreno stoljeće”, u kojem je kineska kultura u skladu sa svojom integracijskom moći preradila mnoge vanjske impulse, pa je tako potaknut unutarnji rast. Bez obzira na to kako se povijest vrednuje, vatikanska strana treba razumjeti da u odnosu Pekinga i Vatikana nije riječ o zadnjih nekoliko godina ili o vremenu nakon otvaranje Kine 1978. ili od osnutka Narodne republike 1949., nego o vremenu sve od 1840. godine. Da je odnos prema Kini nabijen tako složenom poviješću s crkvenoga gledišta ne treba gledati kao opterećenje, nego kao zadaću: Crkva je danas suodgovorna za međusobni odnos kineske i zapadne civilizacije. S kineskoga gledišta potreba za razjašnjenjem vrije već dvjesto godina.

3. Inkulturaciju kršćanstva u kineski kontekst provodi kineska vlast.

Sve ako narativ o “stoljeću sramote” prevladava, vrednovanje zapadnoga utjecaja na Kinu je dvoznačno. Uz osudu “polu-kolonijalizma”⁷ postoji i pozitivan pogled na tehnička, vojna i znanstvena postignuća. Upravo u fazama kada je traženo stabiliziranje, Kina je promicala programatsko “učenje od Zapada”. Posljedica je takve dvojakosti da se danas sadržaji preuzeti od Zapada moraju sinizirati, tj. obilježiti kineskim predznakom, te makar i unatrag osloboditi od zapadnjaštva. Siniziranje je pritom re-siniziranje: Strani značaj uvezenih ideja se ukida tako da ih se poveže s izvorima u kineskoj klasici. Primjer za to je socijalistički svjetonazor: Marksistička misao mogla je biti prihvaćena u Kini zato što su njezina osnovna načela kao historijski materijalizam, dijalektika, jednakost u društvenom uređenju i zajednička briga za dobra u klici već uspostavljena u kineskoj tradiciji.

U širem povijesnom pogledu upravo je utjecaj moderne sa Zapada, uz budizam, druga po redu integracijska snaga Kine. U njoj se nalazi suvremena znatnost, pravna država, demokracija, marksizam, socijalizam, tržišno gospodarstvo, pa tako i kršćanstvo. Što sa stajališta Zapada izgleda kao da su djelomice proturječni sadržaji, u Kini se prihvaća kao golem idejni paket, kojemu se sada dodjeljuje kineski značaj: “Moderna u kineskom stilu”. Gledom na kršćanstvo to ima posljedice u procesu inkulturacije: Sama Kina želi kršćanstvu oduzeti bitan značaj Zapada i prevesti ga na domaći kineski stil. Tako inkulturaciju kršćanstva u kineskom kontekstu ne provodi crkvena, nego kineska strana. S glavnim naslovom “Siniziranje katoličanstva” to je dio velikoga programa moderne u kineskom stilu. Ako zašlijmo: Inkulturaciju kršćanstva na sebe je uzela komunistička partija Kine.

Papa Franjo je priznavanjem onih biskupa koje je imenovala Kina učinio silan korak prema prihvaćanju legitimnosti takve inkulturacije. Možda je određivanje odnosa, koje danas Crkva ima kao zadaću u odnosu prema komunističkoj vlasti Kine, novo izdanje iste one zadaće kakvu je Ricci imao u odnosu prema konfu-

7 Tako to formulira preambula Ustava Narodne Republike Kine, cjelovit tekst na njemačkom jeziku na: <https://de.chinajusticeobserver.com/law/x/constitution-of-china-20180318>.

cijevskej kulturi: Crkva ulazi u odnos prema vodećoj ideologiji koja je politički relevantna. U Riccijevo doba bijaše to konfucijevska učenost, danas je to socijalizam kineskoga stila. Ricci je donio osnovnu odluku da izide u susret onim kulturnim strujanjima koja nisu imala ulogu “krivovjerja” s obzirom na središte političke moći, nego su bile unutar “pravovjerja” koje nosi državu. Slično je pitanje uloge kakvu treba zauzeti s obzirom na Kinu danas. To bi moglo značiti da crkvene strukture treba pokraj komunističkih vlasti ocijeniti kao jednako prolazne, kao što je to bilo s naviještanjem vjere pored konfucijevskih činovnika u Riccijevo doba.

Time se postavlja pitanje o statusu kineske podzemne Crkve, o kojem će biti govora u idućoj tezi. Za vatikansku se stranu ponajprije može ovo ustanoviti: Pronaći mjesto u kineskoj moderni za Katoličku crkvu znači također svoj odnos prema kineskomu socijalizmu odvojiti od iskustava sa sovjetskim socijalizmom te svoj odnos prema marksizmu iz temelja nanovo ugoditi s obzirom na kinesko tumačenje. A to se i događa; marksizam i kršćanstvo uvelike se dovode do međusobnoga dodira s teološkoga stajališta primjerice u teologiji oslobođenja, a s marksističkoga stajališta primjerice u misli koju razvija Jean–Yves Calvez SJ, sa stajališta duhovnosti to čini primjerice Gaston Fessard SJ⁸ (koji ima također bitan utjecaj na Bergoglia, odnosno papu Franju),⁹ sa strane službene Crkve to nalazimo primjerice kod samoga pape Franje u njegovu susretu u siječnju 2024. s radnom skupinom DIALOP za kršćansko–marksistički dijalog.

Valja pričekati što u re–siniziranju znači strategija integracije odnosno asimilacije za kinesku odnosno istočnoazijsku teologiju. U konačnici, pokušaj kršćanski nauk prikazati kao nešto što je u svojoj klici prisutno u konfucijanizmu bila je strategija prvih isusovačkih misionara u Kini. Unutar Crkve ona je dovela to takozvane borbe za obrede, te je tada bila odbačena.¹⁰ Razvoj shvaćanja Objave na Drugom vatikanskom saboru u međuvremenu je osposobio Crkvu za drugačiji stav. Suvremeni azijski teolozi opet su se dali na pokušaj da sadržaje kršćanske vjere povežu s azijskim, pa tako i konfucijevskim naučavanjem.¹¹ Stoga se može uočiti ne samo politički motivirano siniziranje kršćanstva (tj. razvoj kineske inačice kršćanstva, “pokineženje”). Postoji i kulturalno motivirana, teološka

8 Od Fessardovih djela usp. primjerice: *The Dialectic of the Spiritual Exercises of St. Ignatius of Loyola* (Leiden, 2022) (francuski original: *La dialectique des Exercices spirituels de saint Ignace*, Paris, 1956.); isto tako: *Hegel, le christianisme et l'histoire. Textes et documents inédits présentés par Michel Sales* (Paris, 1990); *La main tendue? Le dialogue catholique–communiste est–il possible?* (Paris, 1937).

9 O Fessardovu utjecaju na Bergoglia, odnosno papu Franju, usp. Santiago Madrigal Terrazas SJ, “The Spiritual Masters of Pope Francis: Hugo Rahner, Miguels Á Fiorito, Gaston Fessard”, *The Way*, vol. 62, no. 1 (siječanj 2020): str. 23–37.

10 *The Chinese Rites Controversy: Its History and Meaning*, ur. David E. Mungello (Sankt Augustin, 1994).

11 U njemačkom prijevodu usp. primjerice: Wu Jingxiong (吴泾熊), *Jenseits von Ost und West* (Mainz, 1952, “S onu stranu Istoka i Zapada”); A. B. Chang Ch’un–shen (张春申), *Dann sind Himmel und Mensch in Einheit: Bausteine chinesischer Theologie* (Freiburg, 1984, “Onda su nebo i čovjek u jedinstvu: Elementi kineske teologije”).

odgovornost za inkulturirano formuliranje kršćanskoga nauka koju upravo sada preuzimaju kineski i azijski teolozi.¹²

4. Razlikovanje između javne i podzemne Crkve prethodi kineskomu socijalizmu i danas postoji samo iz perspektive kineske vlasti, ne više iz perspektive Vatikana.

Na Zapadu je rašireno suprotstavljanje one podzemne Crkve i one državne, javne ili “nadzemne” Crkve u komunističkoj Kini. S misiološkoga gledišta, tj. s obzirom na inkulturaciju kršćanstva u kineski kontekst, takvo razlikovanje ima korijene u daljoj prošlosti. Odnos zapadno obilježene kršćanske tradicije prema kineskoj od prvoga njihova susreta bilo je pitanje koje se teško može riješiti, pa se i povijest kršćanstva u Kini može promatrati kroz prizmu toga međusobnoga odnosa. U borbi oko obreda u 17. i 18. stoljeću probila se je struja koja se je udaljila od kineske kulture. Carska zabrana do koje je i zbog toga došlo, te progon kršćana u 18. stoljeću nastojali su zaštititi kinesku tradiciju od zapadnoga utjecaja povezanoga s kršćanskom vjerom. Slijedom toga, zbog odsutnosti zapadnih misionara, razvilo se je samostalnije kršćanstvo u Kini bez zapadnoga utjecaja. Ti su kršćani došli u sukob s kršćanskim misionarima koji su sredinom 19. stoljeća ponovno dolazili.¹³ Pitanje bliskosti Rimu dugo je vremena, ne tek u komunističkoj narodnoj republici, bilo u kineskoj Crkvi potencijal za podjelu. U Kini se od pamtivijeka crkveno podzemlje od javne crkve dijeli po pitanju jesu li “više kineske” ili “više kršćanske”. Razlikovanje se prema tomu s kineskoga gledišta pokazuje kao kulturna napetost između utjecaja Zapada i vjernosti tradiciji. Napetost se politički zaoštrila kada je odnos prema Zapadu, nakon što je Komunistička stranka preuzela vlast, u novoj mjeri politiziran, budući da se je ta stranka jače nego prethodne vlasti ciljano okrenula protiv imperijalizma i kolonijalizma. Teološka ili kulturna bliskost Rimu i Zapadu sada znači konfrontaciju s kineskom vladom te tako više ne vodi tek u jednu kulturnu alternativu, nego u društveno–političko podzemlje. Povijesno ishodište toga razlikovanja nije pitanje religijske slobode i ne postoji tek otkako je na vlasti Komunistička stranka ili od nastanka kineskoga socijalizma, nego je klasično integracijsko pitanje inkulturacije: Kako povezati lokalnu kulturnu tradiciju i kulturnu tradiciju kršćanstva?

12 Usp. kao primjer dvije novije publikacije: S jedne strane posebno izdanje iz 2023. koje je uredio Benoît Vermander *Plots and Rhetorical Patterns in Religious Narratives* (“Zamke i retorički uzorci u vjerskim narativima”) u časopisu *Religions*, poglavito s prilogima kineskih teologa i teologinja te religiologa i religiologinja. S druge je strane zbirka tekstova koju je 2020. u okviru projekta izdao He Guanghu *Sino-Christian Theology: Born in Sorrow, Grown in Grief* (“Sino–kršćanska teologija: Rodena u žalosti, odrasla u tugovanju”), preveo, uvodom popratio i uredio Leopold Leeb.

13 Dojmljiv je primjer sukoba između kršćanskih zajednica koje su i dalje živjele, kada nije bilo zapadnih misionara, i misionara isusovaca koji ponovno dolaze sredinom 19. stoljeća, usp. David Strong SJ, *A Call to Mission: A History of the Jesuits in China 1842–1954: Volume I: The French Romance* (Adelaide, 2018).

S gledišta Katoličke crkve razlikovanje podzemne i javne Crkve u Kini formalno je dokinuto. Papa Franjo, nastavljajući diplomatski put svojih prethodnika, nadvladao je dvostruki ustroj biskupa tako da je potvrdio one koje je u službu postavio Peking. Time je mjerilo za razlikovanje podzemne i javne Crkve preokrenuto. Prije se je zasnivalo na različitom odnosu prema Rimu: Podzemna Crkva vjerna je Rimu, javna nije. U toj je točki sada formalno uspostavljeno jedinstvo. Razlikovanje je sada promijenjeno i prepoznaje se u različitom odnosu prema Peking: Takozvana podzemna Crkva protivi se vladavini Komunističke stranke, a takozvana javna Crkva ju slijedi. Unutarcrkvena podjela više ne postoji, ali se očituje kao kulturno–politička napetost unutar Kine. I dalje je pitanje vjere povezano s izborom: biti “više kršćanski” ili “više kineski”. Ta se kulturalna napetost odražava na politički život budući da vlada postavlja ponovno jačanje kineske kulture i njezinu vezu s marksizmom kao putokaz za siniziranje moderne. U takvom stanju stvari Peking i Rim imaju pred sobom različite izazove: Vatikan i dalje ima zadaću, s obzirom na kinesku Katoličku crkvu, raditi na pomirenju između javne i podzemne struje koje je do sada formalno ujedinio, ali to još ne znači da ih je okupio u jednu zajednicu braće i sestara.¹⁴ Potreba za pomirenjem postoji na obje strane. Trajan projekt za kinesku vladu je “siniziranje kršćanstva”. Siniziranje je odlučujući čimbenik hoće li ujedinjenje kršćanske podzemne i javne struje s gledišta kineske vlasti uspjeti.

5. Ne u postavljanju nasuprot, nego u pripadanju unutarnjemu krugu političke moći crkveno kršćanstvo može u Kini imati proročki glas.

“Siniziranje kršćanstva” trenutačno se u Kini ciljano podupire. O čemu je pri tom riječ vidljivo je u nedavnim sve češćim konferencijama s predstavnicima crkvene vlasti, religiologije i politike, kako je primjerice bilo koncem prosinca u Peking i Šangaju.¹⁵ Kod siniziranja nije u pitanju inkulturirani liturgijski stil ili lokalni način izražavanja, nego Crkva treba “naglasiti svoj politički status”. Pritom treba ići “ustrajno putem siniziranja koje se ostvaruje uklapanjem u socijalističko društvo”. “Rodoljublje i vjerna ljubav” jedno te isto su. “Kineska katolička patriotska udruga” za Crkvu u Kini, tj. za njezinu državno priznatu organizaciju, siniziranju kršćanstva daje domoljubno–rodoljubnu ulogu. Crkva je dio političke strukture vlasti.

Takvo siniziranje kršćanstva, prema zapadnim mjerilima, zvuči kao prevelika blizina političkomu autoritetu, koji kršćanskomu glasu oduzima proročki potencijal. Najkasnije od bitke za investituru (11.–12. stoljeće) na Zapadu vlada

14 Sun Yanfei, *Reversal of fortune: Growth trajectories of Catholicism and Protestantism in modern China* (“Preokret sudbine: Pravac rasta katoličanstva i protestantizma u modernoj Kini”), *Theory and Society*, vol. 48 (2019): str. 267–298.

15 Izvješća o konferenciji u Šangaju 28. prosinca 2023. (na kineskom jeziku) na: <https://mp.weixin.qq.com/s/HuZak1L6HaYkKDNbXMcwPQ>, te posebice na: https://mp.weixin.qq.com/s/fhfKgksb2AcxOss3_ruHdA.

odvojenost države i Crkve. Sekularna država mora posezati za drugim izvorima, koji nisu vjerski, kako bi dala legitimitet svojoj vlasti; religija postaje društveni fenomen nasuprot moći države. Religija je jedna od institucija u državi koja bitno djeluje na sklop države i društva, ali se napaja na drugim dinamikama, a ne iz državne vlasti. Na taj način probija kroz granice zatvorenoga sustava jedne države. Religija je dio one “anarhične jezgre” u demokraciji koja demokraciji priječi da razvije totalitarističke zahtjeve i svemoć¹⁶ — odnosno, pozitivno formulirano: osposobljava demokraciju da, uz opravdanu i potrebnu primjenu vlasti, ostavi i nenormirane prostore u kojima se može razviti bogata, slobodna raznolikost. U teoriji demokracije na paradoksalan način upravo takva područja u društvu, koja nisu posve pod zahvatom države, izvori su koji omogućavaju stabiliziranje političkoga sustava: neformalne norme, obrasci komuniciranja, obredi i običaji, oblici pristojnosti koji nisu pod državnom sankcijom, kao što su istinoljubivost, povjerenje i dr.¹⁷ U tom je strukturalna proročka uloga religije u zapadnom shvaćanju države. Religija je društvena snaga, koja donekle izmiče državnoj vlasti, ali istodobno utječe na njezino poštivanje. Takva anarhična jezgra ne potječe samo od zapadnoga projekta demokracije, nego i iz povijesti Izraela i judeo–kršćanske vjere.¹⁸ U Starom zavjetu nakon Mojsija dolazi do odvajanja od duhovne i vjerske vlasti, što će Novi zavjet potvrditi (usp. Mt 22,21), i to će postati kamen temeljac europske sekularizacije i podjele vlasti.¹⁹ Kao nastavak toga razlikovanja Crkva kao vjerska zajednica preuzima proročku ulogu nasuprot vlasti. Nakana kojom se želi kineskoj Crkvi dati domoljubno–rodoljubnu ulogu unutar sustava vlasti na toj je pozadini nespojiva bilo sa sekularnim poimanjem demokracije na Zapadu, bilo sa samorazumijevanjem Crkve kao politički neovisne zajednice vjernika.

Iz konteksta kineske povijesti može se razviti i drugačiji ustroj: Vidi se da je otpor protiv vlasti itekako moguć i predviđen, ali ne od onoga s druge strane, nego od same vlasti. Na političku odgovornost konfucijski školovanih službenika pripada i kritika nadređenih razina vlasti. Kritiziranje moći legitimno je i čut će se ako dolazi od dužnosnika unutar političkoga sustava. Kineska je povijest puna uzora onakvih kritičara vlasti koji su sami na službi u njezinu sustavu.²⁰ Takav je kritičar slično kao lik proroka na Zapadu ranjiv, budući da je izložen onoj sposobnosti koju njegov nadređeni ima za ophođenje s kritikom. Oduzimanjem

16 Primjerice usp. Jürgen Habermas, *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats* (Frankfurt am Main, 1992, “Što je faktično, a što na snazi: Prilozi teoriji diskursa u pravu i u demokratskoj pravnoj državi”).

17 Usp. Hartmut Rosa, *Demokratie braucht Religion* (München, 2022, “Demokraciji je potrebna religija”).

18 Usp. Eckhard Nordhofen, *Corpora: Die anarchische Kraft des Monotheismus* (Freiburg, 2018, “Corpora: Anarhijska snaga monoteizma”).

19 Usp. Heinrich August Winkler, *Geschichte des Westens: Von den Anfängen in der Antike bis zum 20. Jahrhundert* (München, 2016, “Povijest Zapada: Od antičkih početaka do 20. stoljeća”).

20 Primjerice usp. životopis Su Dongpoa (1037.–1101.) iz pera Lin Yutanga, *The Gay Genius: The Life and Times of Su Tungpo* (London, 1947, “Veseli genij: Život i vrijeme Su Tungpoa”), ili životopis Li Baia (701.–762.) iz pera Jin Haa, *Der verbannte Unsterbliche: Das Leben des Tang–Dichters Li Bai* (Berlin, 2023, “Prognani besmrtnik: Život Li Baia, pjesnika iz doba dinastije Tang”).

službe i progonom može mu se oduzeti glas, a rehabilitacijom mu se ponovo može dodijeliti mandat za kritiku vlasti. Proturječje je predviđeno kao dio političkoga aparata, ali se izvan dužnosničkih struktura ne čuje. Kineski disidenti koji proturječe, ali ne po službenoj dužnosti, nego izvana, često pod zaštitom drugih sila, u Kini nemaju nikakva učinka. Nije to toliko do cenzure, nego počiva daleko više na povijesno uhodanim obrascima odgovarajućega političkoga postupanja. Otpor protiv sile vladajućih može i treba pružati samo onaj koji po službi ima udio u toj vlasti. Da bi se proročki glas čuo, on mora pripadati “unutarnjemu krugu” vlasti, a ne oporbi. Kako Crkva u približavanju Kini “naglašava svoj politički status”, postaje sposobna doći na položaj s kojega će moći u toj političkoj strukturi razviti proročki glas, odnosno, na tom položaju to je i dužna činiti zbog svoje političke uloge. Možda papa Franjo govori upravo o takvu razumijevanju kada, citirajući Benedikta XVI., poziva kineske kršćane da budu istodobno “dobri kršćani i dobri građani”.²¹

Pogled unaprijed

U pet teza ponuden je jedan pogled na mjesto Katoličke crkve unutar moderne kineskoga stila. Teze potječu iz mogega čitanja trenutačnih službenih stavova vladajuće Komunističke partije u Kini i nikako nisu bez alternative. Svakako bi za vatikansku stranu i Katoličku crkvu moglo biti važno razumjeti perspektivu Pekinga kako bi se u skladu s tim moglo usmjeriti vlastito djelovanje.²² U susretu Vatikana i Pekinga vatikanska strana najprije mora pojmiti što je uopće taj susret s pekinškoga gledišta. U tu svrhu valja, i preko granice samoga stava koji je drugi *de facto* zauzeo, razmotriti splet razloga koji ga na to motiviraju: nakane, razumijevanje povijesti, unaprijed zadana stajališta i naslijeđene motivacije, povrede iz prošlosti i viziju budućnosti. Tek tada bit će moguće susresti se s drugim na temelju njegove vlastite dinamike. Samorazumijevanju drugoga može se pristupiti s kritičke distance. Hoće li Katolička crkva u kineskom stilu biti i kineska Crkva u katoličkom stilu s vatikanskoga se gledišta može ponajprije strpljivo pričekati.

21 Tako papa Franjo 2023. za posjeta Mongoliji, usp. <https://de.catholicnewsagency.com/news/5859/papst-franziskus-sagt-chinas-katholiken-sollen-gute-burger-sein>.

22 Trenutačno postoje pomaci u odnosu Pekinga i Vatikana. Godine 2022. produžen je sporazum o imenovanju biskupa, na što su uslijedili međusobni posjeti biskupa iz Pekinga i iz biskupije Hongkong, koja je “most između kineske Crkve i svjetske Crkve” (Ivan Pavao II.). Godine 2023. kardinal Zuppi posjetio je Kinu, a papa Franjo, kao prvi Papa, susjednu Mongoliju. U siječnju 2024. došlo je do tri usuglašena biskupska imenovanja.